

[ALKH]

[ALKH]

[ALKH]

0. הזרקי הלשון והסנוּן מבירים כלל יידיע, האומר: בשורה של שמות או צירופי מילים הבאים בוה אחר זה, ישנה נטיה עכֶל הקוצר קודם, וכל הארוך בא בסוף. כלל זה היה ידיע לקדמוניים, ובזמן החדש הוא מכונה Law of increasing members.²

פחוֹ יפה לגבי הרבה שפות, כגון יוונית (כבר בהומרוס), לאטינית, נרמנית, אנגלית ועוד (ראה להלן). הוא בא ברשימות שמות פרטיים, מליצות שבנאומים, שירה, ושבচাওত ফুলচন ও পৰিলা ও উড়.

בעובדה הנוכחית, נבדוק את העברית לאור הפלל הנופר, ובעיקר את לשון חכמים של המשנה.

1. במקרא.

פרופ' מיד קאסוטו, בספריו 'מונח עד אברהם'³, כתוב: "...או רואים אפוא, שיש שיטות שונות של סידורו. ואחת מהן יכולה להיות תלויה בהרגל כללי של הלשון, האוחבת להקדים את המילים הקצירות למילם הארכוכות ביותר. זה כלל גדוֹל בלשון האפדיות, גם בעברית כזו יפה בכמה מקרים. למשל, 'חן וחסד', ולא 'חסד וחן'; אומרים 'חסד וرحמים', ולא 'رحمים וחסד'; וכן 'חזק ומשפט', 'دل ואבון', 'יום ולילה', ורבים כאלה. ואולי מפני זה נהוג בפתח הסדר שם הם ויתרת'...."

1.01 בנגע לשון האפדיות, אפשר שקאסוטו רמזו בזה לעובdotו של Hans Ehelolf.⁴ הלה חישפ כל שיסביר סדרן של מילים נרדפות (ומילים אחרות) הבאות זו אחר זו באפדיות, והטיק:

"המלחים מסודרות לפי אורפן, ובאמת מבחן עקרוני פותחת שירה באיבר הקוצר ביותר, וסוגרת בארוך; אצל שורות בעלות הרבה איברים, באים האיברים האפשריים לפי אורכם, אם המילים הפלולות נאפשרות סידור שכזה" (תרגום מגרנית).⁵

אהלולף הגידר את אורך המלה לפי מספר הברותיה וכמוותן.

1.1 בעניין תוקפו של הפלל זהה במקרה, כל חמוץ בפתחים עשוי לחתקל

L.P., (1909) XXV, *Indogerm. Forsch.*, O. Behaghel 2
178–175, Cambridge, *Golden Latin Artistry*, Wilkinson 1963, עמ' 175, בהערה, ושם עמ' 175–176
בא תיאור כללי של התופעה הנידונה, ועליו אנחנו סומכים בפתחה זו. שם ציינה ספרות נספהת.

3. ירושלים, תש"ט, עמ' 112–113.

4. 1916 Marburg, *Ein Wortfolgeprinzip im Assyrisch-Babylonischen*, (הנוי מודה לדידך אי' הורביץ עבר מקור זה).

5. שם, עמ' 3.

6. שם.

והרי רשימת הצירופים ההולמים את הפלל הנידון: תכלת וארגמן ותולעת שני, אילים ועתודים, גור ותושב, בנים ובני בהם, סדום ועמורה, הנשורי והמעכתי, יתום ואלמנה, גור יתום ואלמנה, בניים ובנותיהם, אמת ומשפט, חוק ומשפט, דל ואיבין, אוב וידעוני, אותן ומופת, שר וגוזל, שם ושערורה, צר ואזיב, אש וענן, הר ובקעה.

השיטה לחישוב אורך המילים תתואר בפרקROTOT להלן (2.1). בעניין שמורות סגולים, נראה שבמקרא, כמו בלשון החכמים (ר' להלן 2.432), אורך שם סגולי (במשקל הרגיל) הרחוק מחות מתו הברות. אם נחזר ונחשב לפי ההנחה הזאת, אין שינוי בצירופים שנרשמו מתוך מתחאים לפלל. למעשה, לפי החישוב החדש, שניים מן הסותרים ייחשבו צירופים שווים באורך איבריהם, וענברים שמנונה מן השווים להיות מתחאים לפלל, ואלו הם: גפן ותאננה, חסד ואמונה, חסידות קודמיי בעניין hendiadys. לכן אמרנו, שהצירופים שנוצרו במאמר ההוא ישמשו לנו מוגן של שמורות המוחברים בו' החיבור, ועלינו נבסס את בוחנת הפלל הנידון בלשון המקרא. חישוב ההזוגות שהובאו שם¹⁴ מגלח, שמדובר 65 מקרים 19 הולמים את הפלל, 9 נוגדים, וב-37 שווה מספר הברות בשני האיברים. אמנם אחת -הסתירות- נופלת מבחינת העניין¹⁵, ויש אפוא למנות 8 יוצאים מן

הפלל מתוך 27 מקרים של איברים בלתי שווים.¹⁶

1.22 בדברי קדרי כולל הסבר לסדר האיברים במקצת הצירופים שציין. הוא העביר אל הצירופים שטיפלו בהם, שהם 'מסוג היחספה'¹⁸ (עמ' ו' החיבור), כלל שפיטה בנוגע לצירופים 'של איזהו בדרכ' חביבות' (= או), והוא! ...'. הסדר היורד בשכיחות היחסית (= אחו היחספה) של האיברים בלשון המקרא...; ופירושו של דבר הוא, שלאולם קודם בצירופים אלו האיבר בעל השכיחות

ועוד) מתוארת אצל גורדון, C. Gordon, *Ugaritic Textbook*, Rome, 1965, עמ' 135–137. לדבריים אאם למלה עיקרית שבצלע הראשונה אין הקבלה בצלע השנייה, או יש ניתוח שאחת המילים בצלע השנייה, או יותר, תהיה ארוכה מקבילתה שבצלע הראשונה (תרגום מאנגלית). לאור דבריו יש לחזור ולבדוק אם זהו באמת עניין של איזון, ואם מותנית התופעה בחוסר הקבלה, ור' להלן 1.5.

17. מן הרשימה של הסותרים לפלל, כמה מן הדוגמאות אומרות דרשו. קדרי (עמ' 124) רשם 'בקר וצאן', אבל יותר שכיח במקרה 'צאן ובקר' (קונקורדנציה של מנדילךן, עמ' 231). אולי בזה רמז שביימי המקרא היו שתי המיליםשות באורפן. 'דבש' מופיע פעמיים בראשמת הנוגדים. רגיל מאוזץ הצירוף 'זבת הלב ודבש'. אבל חוץ מזה מצאנו 'דבש וחלב' (שה'ש, ז'). אולי ביטה מלה דבש בשתי הברות, שלא כפי הינוקד לנו. השהו בינויו עליון לאוי זבת הלב ודבש' (MdWJ עמ' 5). אבל ראה בנדיר עמ' 40 הע' 17.

18. קדרי, עמ' 122.

בתופעה (מארץ ומולדתך ומבית אביך, בר' יב, א'), אבל גם בהיפוכה הארץ זכת הלב ודבש, שמ' ג, 8. ועולה הרושם, שינוי נטיה להדרגה שפואת בתניך, אבל אינה מוגעה למדים של התופעה הזאת שפואת (ע'פ התיאור הניל). היות והמחקר הנוכחי מתעניין בעיקר בלשון חכמים, לא נערך בדיקה יסודית של החומר המקראי בנידון, והסתפקנו בבדיקה הצירופים בו' החיבור, שרשמו עיי' רושמי צורת הד hendiadys שבמקרא. למשל, כבר בדוגמאות שבמאמריו של מי שורי מתאמת הפלל הנידון. בין הצירופים של שני שמורות עם ר' החיבור במקרא שנמנו שם, 12 מתאימים לפלל שלונו¹⁰, שלווה נוגדים¹¹, וב-24

שוה מספר הברות בשני האיברים.¹²

1.2 במאמרו של מיצ' קדרי, זיווגו שם עצם בעברית המקראית¹³ בא גם סיכום רישומות קודמיי בעניין hendiadys. לכן אמרנו, שהצירופים שנוצרו במאמר ההוא ישמשו לנו מוגן של שמורות המוחברים בו' החיבור, ועלינו נבסס את בוחנת הפלל הנידון בלשון המקרא. חישוב ההזוגות שהובאו שם¹⁴ מגלח, שמדובר 65 מקרים 19 הולמים את הפלל, 9 נוגדים, וב-37 שווה מספר הברות בשני האיברים. אמנם אחת -הסתירות- נופלת מבחינת העניין¹⁵, ויש אפוא למנות 8 יוצאים מן הפלל מתוך 27 מקרים של איברים בלתי שווים.¹⁶

7. נהוג לדרוש את סדרן של אלו, עיי' Kasowitz שם עמ' 212–213. אבל אף פשנראה בפסקוק וזה דוגמה של הפלל שלנו, עדין יש מקום לדרשה.

8. ראה להלן הע' 17. 9. Les composés dans les langues sémitiques

אברהם פוזנסקי, ורשה, תרפ"ז, עמ' 174–164.

10. לדוגמה: צר ואיבר, ריב ומשפט, גור ותושב, אוט ומומפת.

11. בשיעים מהם נמצאת המלה 'אמת': חסד ואמת, שלום ואמת.

12. אבל, בדוגמאות שננה שם (עמ' 173) מלשון חכמים, תשע מתחאים לפלל, אחת נוגדת, ובתשע מסטר הברות שווה; ומה שהביא מביבליה, ארבע מתחאים ואין אף נוגדת אחת; מערבית שלוש מתחאים, אחת נוגדת, ובארבע המספר שווה.

13. לשונו, פרק ל (תשכ"ו) עמ' 113–115.

14. מעמ' 123 ואילך, שהם 'צירופים השמנאים הבאים בסיסם במבנה של איחוי מסווג ההספה בלבד בלשון התורה' (עמ' 122), וככלנו גם סיוכומו של 'ኒיטוונות קודמיי לוייהי' (ימידות סימניות מורכבות בלשון המקרא' (עמ' 131 ואילך).

15. אברהם יצחק וייעקב (עמ' 124 שם).

16. גם במטפסת הנדייאדים לשני חלקו הפסוק, משתמר לרוב הסדר של קדימות 'Break-up of the Hebrew artistic devices' לשוניים שנוצרו במאמריו של מיצ' מלמד, בעריכת הקצר. הרוב המכריע מן הצירופים שנוצרו במאמריו של מיצ' מלמד, (Scripta Hierosolymitana 8) מהקרים במקרא בעריכת ח' רבין, ירושלים תשכ"א, מתאימים לפלל, בין בחיבורים רדי' ריצ'ולדה הדmitt מלה קרצה למקבילתה הארכאה ממנה בשירת המקרא (ובאגורתית

פלילית, בכל הסוגיות ופרוזה בכלל, מודיעו בעיקר אורכן של מילים וגילינו נטיה חזקה המתפרקת יותר לקביעות, אף שאינה בחינת חזק ולא יעבור.

2.0 בלשון חכמים
2.1 גדרי הבדיקה. לשם בירור הפלל הנידון בלשון חכמים, בדקתי את המשניות בסדר ורעים. התחשבות רך בציורים (שנים או יותר) של שמות עצם או שמות תואר, המחויברים בו²³ ובאים בשימוש תחבירי אחד. לדוגמה: הדבלה והתרמים והחרובים (דמות פ"ב מ"א). קלתי גם צירופים שמלה היהום או תיבת «לא» בא בהם בתחלת כל איבר.²⁴ התארים וכיוני הרומו הוכאו בחשבונן יחד עם השם, והוא הדין למשפט תاري, בין שמתחיל ב-«שׁ»²⁵, בין שאינו מתחיל ב-«שׁ»²⁶. וכן קלתי שם עצם אחר הבא עם שם העצם העקרני בסומך או נסמרק.²⁷ הבינו נכל בשואה משמש בשם עצם, והבאתי המושא שלו בחשבונו נסמרק.²⁸ גם מקור המשמש בשם עצם נכל. צירוף שני בתוכן האיבר מספר הבהירות.²⁹ גם פירושם ענויים (פה פ"א מ"א: פבוד אב ואם, ע"ש) מתייעץ עם האיבר העקרני,³⁰ ואו חורתי ומנייתי אותו צירוף בפני עצמו.

לא קלתי שורת שמות הבאה בלי ר' החיבור.³¹ כשחרה ר' החיבור באחד השמות שבשורה, אותו שם נחשב התחלת צירוף חדש. לדוגמה, שבעית ז, א: «על הלוּת השׂוֹתָה ועַל הַדְּנָדָנָה הַעֲלָשִׁין וְהַפְּרִישִׁין וְהַרְיִלְתִּין וְנַעַן הַחֲלָבִּי», בונה ראיית שתי שורות, האחת בת שני איברים, ושניתה, המתחללה ב-«העלשין», בנת ארבעה איברים.³² חילקתי שורה אחת לשניים גם כשהתוכן או התחבר מראה שיש לחלק.³³

23. לא קלתי צירופים המחויברים עיי יוכחי ויאו, עי' להלן 2.6.13.

24. כגון ברכות ט, ב: על היוקין, ועל הוועותoxic; פאה ח, ג: לא על הקמח ולא על הפת.

25. כגון ברכות ג, ו: זב שראה קרי ונדה שפיטה שכבת ורע וכוכו.

26. כגון פאה ב, ד: לחרובין כל הרזין וזה את זה. בששתארים של רוב האיברים כולל מספר, המתיחס לשם-העצם העקרני שבאיבר, הובא ביחסן רק כאשרו המספר מוסב על כל איבר. ובכן קלתי פלאים ג, ד, ז, ג, וחוץ-אטאה ח, ה, תרומותו, ד, ומעשר שני ב, ט. כגון כל' ג, ג: ועובdot הגפן; ה, ח: ושושנת המלך; שביעית ז, א: ועלה הדנדנה.

27. כגון דמאי ב, ד: ומוכרת תבואה. אולם פשיט-העצם הוא הנושא, ובאותו נשוא,

28. הצירוף לא נכון, כגון תרומות ג, ט: ...תרומתת תרומה ומערותן מעשר וכו'. וכן שם ג, ו.

29. והוא הדין בגין שביעית ה, ו: מחרשה וכל בליה.

30. כגון מעשרות ה, ח: זרע לוף העליון ורע פרשים ורע בצלים וכו'.

31. ועל זה עי' להלן 2.442, 2.42. על היעדר ר' החיבור כסימן לשורה חדשה עיי' אפשרי,

מבחן, עמי' 1050 ואילך, ור' ב-ב' קטע עיא, ורשותם דה פלוני ערבית הפסיק הענן ודיה ופלוני

ערבי ויז' מוטיף על ענן ראשון.

32. ביטוי כולל בסוף שורה לא הובא בחשבון, כגון כל' ה, ח: האירוס והקסוס ושותנת

המלך וכל מיני ורעים. בכלל' א, באין לחשב «ודעת המצרית» עם הקודם שם.

היחסית הגדולה יותר¹⁹. כאמור, הספר זה ניתן רק למקצת הציורים הנידונים כאן, ואינו מסביר יתרם. ועוד, נראה שאין שני הכללים סותרים, ואולי המלה הקרצה מהברתה הנדרשת לה, היא הפשטת והשכיחות יותר.

3.0 ע"צ מלמד, במאמריו «שנים» שהמאחד במקראי כתוב²⁰: «פעמים שני השמות של ההדריך [= hendiadys] מחליפים את מקומם, והשני קודם לראשון». ברוב הדוגמאות שהביא לעניין זה, היה הציור בועל שני איברים שקיימים במספר הבהיר, ולכן הילקוף «מוחורי ע"פ הכלל שלנו, ואכם».

4.0 מסתבר, שעל פי הפלל של כל הקוצר קודם לתהיישבנה כמה תמיות על לשון המקרא, והנה דוגמה. בזקרא ז, לו כתוב: «זאת התורה לעלה למנה ולחטא ולחטא ולאש ולחטא ולחטא השלים». ראו מבاري התניך שפסוק זה חתימה הוא לפרקם ו, ג, ומסכם את תוכנם. הסיכום הולם לסדר החוקים בלבד מילואים, שдинיהם באים אחרי מנוחות, שלא כבפטוק הנ"ל. המבאים הסבירו על כך מה שהסבירו, ואף הסיקו מסקנות חדשות ע"פ מקומה של תיבת וולמלאים.²¹ ברם על פי הפלל שלנו, יש לומר שבפסוק לו באו המלים לאו דוקא לפי סדר החוקים הקודמים, אלא גם לפי אורכן של המלים (מספר ההברות: 3, 3, 3, 3, 3, 3 [או 4], וכן «ולמלאים» אחר «ולאש»).

5.0 התופעה הנידונה כאן עניין של קצב היא, ובכן קרובה היא לטורת השירה. ובאמת הריגשו חוקריו השירה המקראית בדבר הזה. ר' גורדיס, במאמרו «על מבנה השירה העברית הקדומה»²², כתוב: "... מוצאים אנו נטיה (הפיור שפדיי לעמוד עלייה, לגמור מומורי ספר תהילים או נאום בספר איוב בטעמה מיוחדת. מגמה זו יוצאת לפועל על ידי הארכת הקצב בדרכיהם שונים», והוא מוגה: 1. הוספה מספר הצלעות בפסוק האחרון; 2. העלאת מספר הבהירות בחrho الآخرן; 3. הארכת הקצב בחrho الآخرן. 4. הארכת הקצב בצלע الآخرנה בלבד; ושל הוובאו דוגמאות.

היוות וורדיס עסק בתופעה שירתית, מدد אורכם של פסוקים, חרוזים וצלעות, והוא גילת נטיה שאין בה קבועות. אנו, שעשכנו בתופעה לשונית

19. שם, עמי' 116, ע"ש. קדרי הביא אותו הספר גם ביחס לצירופים שונים בלשון המשנה (יחידות סימניות מורכבות בעברית הבתדר-מקראית), בר אילן ז-ח, רמת נן תש"ל, עמ' 204-210, ראה שם העי' 2), אולם צין שוב שאן ההסבר מתאים לכל המקרים שהביא (הע' 4).

4. אבל כל אותן דוגמאות מתאימות לכל הנידון כאן.

20. תרביץ, שנה טז, עמי' 179.

21. ראה ספר ויקרא מפורסם בידי דוד צבי הופמן, ח'א (עברית), ירושלים תש"ג, עמ' ז, כא, נא, קפג.

22. ספר השנה ליהודי אמריקה, כ"ז (תש"ה), עמ' 144 ואילך, ע"ש. גם ראה לעיל הע' 16.

רשמתי כל הופעה לחוד. ציון מספר הפרק והמשנה ניתן ע"פ מהדורות אלבך.³⁹ במקומות שחרר בכיר⁴⁰ סמכתי על מהדורות אלבך. והרי דוגמאות לשיטת החישוב (בכל אחת באמים ציון מקום המשנה, והצירוף מחולק לאיירים, עם מספר ההברות שבסל אייר):

בתהאמ לפלל :

כלאים א ג: השום (2) והשומנית (4)

שם א, ה: הצנון (2) והנעפות (3)

מעשר שני ד, ז: גטה (2) וקידושיה (4)

ברכות ט, ה: במקלו (2) ובמנעלו (3) ובאנונדו (4) ובאבק שעל רגולו (6) שביעית י, ב; המלה על המשפון (7) והמוסר שזרתו בבית דין (8) בנייגוד לפלל

פהה ו, יא: הקוצר בלילה (6) והמעמר (3) והסומה (3)

2.2 תוצאות הבדיקה
מנויי 149 מקומות, אשר בהם מספר ההברות שווה בכל אייר. ב-1791 מקומות אורק האিיריים אינו שווה. מהם יש 126, שהסדר הוא על פי הפלל שלנו, 38 אשר הסדר נוגד את הפלל⁴¹, וד-15 שהסדר בכל צירוף לרוב מתחאים לפלל, ובמקרה נוגד לו.

א- ואלו הם המקומות אשר סדר האিיריים מתאים לפלל של כל הקוצר קודם: ברכות א, א = פרק א, משנה א; כשבזווין למשנה מסויימת יותר מפעם אחת, יש אותה משנה יותר מצירוף אחד); ג, ח; ח, ה; ח, ה; ח, ו; ח, ו; ט, ב; ט, ב; ט, ה; פאה א, א, א, א, ד; א, ה; א, ה; ב, א, ג, ו; ג, ו; ח, ד; ח, ה; ח, ג, ט, ג, ז, א, ח, א, ח; ד; דמאריא, א, ב, א, ב, ג, ב, ה; ג, א; ה; ב, ג, ו; ט, פל; א, א, א, א, ג; א, ד; א, ה; א, ו; א, ו; א, ט; ג, ב; ג, ב; ג, ה; ח, ג, ח, ה; ט, ט, ז; ט, י; שביעית א, א, ז, א, ג; א, ז, א, ב; ג, ב; ג, ב; ג, ה; ח, ג, ח, ו; ח, ח; י, ב; י, ב; תרי א, א, א, ו; א, ח; א, ט; א, י; ב, ו; ד; א; ח, א, ד; ט, ט, ז; ט, י, א, ב; י, א, ט; י, א, ב; י, א, ג; ג, ג, ח, י, ב; ג, ג, ז; פיכורים א, ג; ב, א, ב; ב, י; ב, י, א, ג; ג, ג, ח, י, ב; ג, ג, ז; דמאי א, ג; ב, ג; א, ו, א; כלאים א, א, א, ב; א, ו; א, ו, א; ט, ט, ח; ג, יא; ח, ג; דמאי א, ג; ב, ג; א, ו, א; פאה א, ב; ד, ה; ח; ג, יג; ה, יד; חלה א, ב; א, ב; א, ג; א, ד; ב, ו; ערלה א, א; א, ו; ב, א; ב, א; ג, ז; ג, ז; פיכורים א, ג; ב, א, ב; ב, י; ב, י, א, ג; ג, ג, ח, י, ב; ג, ג, ז; דמאי א, ג; ב, ג; א, ו, א; כלאים א, א, א, ב; א, ו; א, ו, א; ט, ט, ח;

39. שישה סדרי משנה מפורשים בידי חנוך אלבך ומונוקדים בידי חנוך ילון, סדר ורעים,

ירושלים, תל אביב, תש"ז (להלן = אלבך).

40. כגון ברכות ו, ג: על החלב וכור. גם ליתא בכיסוף ובדיד.

40. ולפי מה שנציע להלן 2.432 ואילך, יש פחות.

כיבונן זה איננה באמת שורה אחת ולא היה לתנא חוץ שגמור בסידור האিיריים (מספרם של הללו מעט מאוד).

לשם קביעות אורכה של כל מלה, התחשבי רק במספר התנוועות, וכל תנועה, בין ארוכה בין קצרה, נמשבה הברה אחת. שוא ותנוועה חוטפה וחשו בتفس' (ראה להלן 2.611; 2.612). והוא הדין לפתח גנובה שפאותיות ה', ח', וע'!³³ לא הבאת בحسابן את ניקודה של ו' החיבור בשום מקום.

כתב-יד קופמן. לכל עניינו נוסחת המשניות וניקודן הلكתי אחרי כי קופמן³⁴ (= כיק). כי זה זכה לשבח גדול ע"י החוקרים, ובאחרונה מצא בו פרופ' י" קוטשר "אב-טקטס" מהימן לשונן חכמים, השומר על לשון המשנה במשמעות של "תיקוני" סופרים.³⁵ קוטשר הסיק שכ"י זה שומר על צורות עתיקות, הן לגבי הטקסט המקורי, והן לגבי הניקוד (המחקר הנוכחי מאשר את מההימנות של כיק, כפי שיפורט להלן). בכך סמכנו על כיק בכלל, וכל תוצאות הבדיקה נרשמו על פיו, וזה אף על פי שהוא יש בו גם גרסות לקייזר, שהרי במחקר שכזה אין ראוי ללקט גרסות מפה ומשם, ורק אחר שנרשמו התוצאות אפשר להציג בעניין זה. סמכנו גם על התקיונים של מגהיהם ונקדנים בכיק. ורק בזה סטינו מניקודו, שהדו-תנוועה בשמות הוגגים נרשם אצלנו הברה אחת, אף שבכיק יש שתי תנוועות: פתח וחירק, והוא הדין בהופעת דו-תנוועה זו בסוף תיבת³⁶.

היות ויש סמכים לזכור שנטבעתה כברה אחת.³⁷

רשמתי את כל המקרים הבאים מ厚ך ההגדרה דלעיל, בלי לשיט לב לך שלפעמים ההויגון או התוכן מהיבטים את סדר המלים.³⁸ יש מיעוט של צירופים (בגון 'גטה ושותה'), שהווים מספר פעמים בסדר ורעים, ואעפ"כ

33. לרוב, תוצאות הבדיקה מאשרות את ההנחהות האלה. לנבי פתח גנובה, גם בכ"פ מניך דמאי א, א: שוח; ערלה א, ב: הנוטע. גם אצל התימנים יש ותוכו גראונט בלי פתח גנובה (דמתי, א, עמ' 12). ור' יлон עמ' 217.

34. מהדורות פקסימיליה: המשנה על פי כתוב יד קופמן, הוצ' G. Beer. ירושלים תשכ"ח (צלום דפס האג, 1929).

35. עיי' קוטשר, לי' חוליל. על כי' והעי' גם יлон, עמ' 28 ואילך והספרות המצויות שם בהע' 58. תיוור מפורט של מקצת צורותיו נמצא אצל גולדברג, עמ' יז [כץיל] ואילך.

36. לי' חוליל, עמ' 252, ועמ' 267 הע' 93.

37. עיי' להלן 2.431. מן הדין היה להפריד את הצירופים של ו' ולמנות לחוד, ורק אחרי בדיקת התוצאה בלעדיהם לחזור ולמנות בין השאר. לא נהנו לכך מסיבות טכניות. ברם אהוו הצירופים הנידונים קטן הוא, וגם בליל תוצאות הבדיקה מסתבר הוא לחשב הברה אחת.

38. כגון פאה ד, ה: בשחר ובחצות ובמנחה. ועי' ברכות ח, ה.

שלמה, ואילו ירדנו לכך, היינו מוחקים מסקנה זו פי כמה. כלומר, ספרנו רק את המקרים ההולמים את הפלל (126) לעומת אלו שנוגדים לו (38), בלבד להתחשב במספר האיברים. למשל, בברכות ט, ה יש ארבעה איברים: «במקלו, ובמנעלן, ובפונדתו, ובאבק שעל רגלו»; הסידור לפי מספר ההברות: 2, 3, 4, 6.

בסיורם של ארבעה איברים ישן 24 אפשרויות. אם כן, הסדר העולה שלנו הוא אפשרות אחת מתוך 24, והזעפתן מחוקת את הפלל הרבה יותר מהופעת סדר עולה אצל שני איברים. בכלל זאת, בחשוננו נמזהה כל צירוף בלבד לשים לב במספר אבריו. ברוב הדוגמאות ההולמות את הפלל יש שני איברים, אבל ביותר משלייש מהן יש שלושה איברים או יותר.

2.4 תרומות זיהוי הפלל הנידון בלשון המשנה

2.4.1 פירושי משנהיות

יש והפלל מסיע בהבנת הפרioso הנכון של המשנה. בתורמות יא, ד: עוקצ'י תנאים ונגרגורות, ופירושו עוקצ'י תנאים ועוקצ'י גרגורות, וכפי שפירשו המפרשים⁴³, שם לא כן, היה ראי: גרגורות ועוקצ'י תנאים. ביזא בזה, שביעית ז, ה: ללבבי ורדים וחרובין, יש לפרש ללבבי ורדים וללבבי החרובין, וכן שם להלן. וכן שביעית ז, א: ספיחי אסטס וקוצא, פירושו ספיחי אסטס וספיחי קוצא⁴⁴. וכיו' באללה⁴⁵.

2.4.2 נאמנותו של כו"ק⁴⁶

ר' פירושו של אלפק שם, ועי' מלאכת שלמה. ע"פ זה אין מקום לפסיק במדהורת אלפק אחר תיבת 'תנאים'. המשך המשנה: והפליטים והחרובין, ובאלפק: «אין מוסב על עוקצ'י, אלא הכליטים והחרובים עצם... (עי' חוספהה ה, ו), וראיה נוספת במלאת שלמה מצד החלשון, שיש כאן הדיעה. וכן בדפוס נאפולין בלרין (עי' דק"ט). מזה אתה שומע על גרגורות שהפירושים: עוקצ'י גרגורות, והפלל שלו מסיע לפירוש זה.

Aftergrowths of woad and seed of: Danby. 44. נרי' שלא נתפרש כן בתרגומו של .saflower.

45. כלאים א, ב: ודלאעת מצירית ותרמווצה, פירושו ודלאעת הרמווצה.

46. ראה גם להלן בנספח.

שביעות ב, ט; ג, ח, יא; ט, א; ט, ב; ט, ב; ב, ב; ג, ח; חלה א, א; א, ד; ערלה א, ב; א, ח; ביכורים ג, י.

ג - ובאללו הסדר נוגד לפلال במקצת (אחר כל ציון נרשם מיין לשמאל מספר ההברות שבעל אביר של הצירוף): ברכות ג, ו (9, 1, 10, 6); ג, א (1, 9) פאה א, ד (5, 4, 2, 4, 3, 3); דמאי א, א (3, 17); פלאים ב, ח (5, 5, 7, 2, 2); ג, ב, א (4, 5, 5, 3, 3); מתרומות א, ה (13, 11, 13, 11, 3, 3, 2, 2); ג, 15, 9, 9, 9, 9, 9, 12, 13, 4, 4, 4, 4); פאה ג, ה (4, 4, 4, 4); ג, א (30, 18, 18, 12, 13, 4, 4, 4, 4); ג, ה (4, 4, 3, 3, 3, 3, 3); ד, ט (4, 10, 3, 3, 3, 3); ג, א (4, 5, 5, 5); ערלה א, ז (3, 4, 4, 3); ביכורים א, ב (3, 3, 3, 3, 5); א, ה (3, 5, 3, 3, 5); ג, א (3, 3, 3, 3, 5); ב, ג, א (3, 4, 4, 4, 3).

והנה קצת דוגמאות מן הסוג הראשון בציון מספר ההברות: ברכות א, א: חלבים ואברים (2, 3), פאה ג, י: השום והחצלים (2, 3), שם ג, א: בשמו ובמעשו ובמקומו (3, 2, 2), פלאים ה, ח: האירוס והקיסוס ושותת המלך (3, 6, 3, 3); פלאים ט, ז: הפרסים (3, 2, 2), ג, ב, ג (3, 3, 3, 3, 3); פאה ג, י: השק והקופה (2, 3), והברדים והדלמטיקון ומגעולות הפינון (3, 3, 3, 3); ב, ג, א: בסל ובקופה (2, 3), שם יא, ב: דבש תמרים ויין תפוחים וחמצץ סתניות (3, 6, 4, 4, 4, 4); מעתרות ג, ז: ריחים ותרנגולים (2, 3). שביעית: י, ב: האונס והמפתחת והמציא שם רע (וכל מעשה בית דין (5, 3, 3, 3)), מעש' א, ז (כ"ק): עבדים וקרקעות ובמהה טמאה (2, 4, 3), שם ה, יג: בטל ובמטר ובילדות בהמה (1, 1), שם ח, יד: לא גרים ולא עבדים משוחררים (3, 6), חלה א, ב: מן הפת ומן התבואה (3, 4), חלה א, ד: האורו והדוחן והפרגין והמשמעות והדיבשנים והאיסקריטים (2, 2, 3, 3, 3, 5, 5) – בעניין הסגולילים, ר' להלן 2.432; שני האבירים שלפני האחורין אפשר שבכ"ק יש 5 תנועות לכל אחד), שם ב, ו: ושארון ומורstan (2, 3), ערלה א, א: לסייע ולקורות (2, 3), ביכורים ג, ח: הסלים והביבורים (3, 4).

לא בדקתי באופן שיטתי את הסדרים האחרים. דוגמאות של צירופים בו' החיבור מסדרים אחרים נרשמו ע"י יין אפטשטיין, מבוא עמ' 1051 – 1052. כמעט כל הצירופים שנרשמו שם מתאימים לפلال הנידון, והכל מוסיף טעם להרבה מקרים של חסרון ו' החיבור שרשם אפטשטיין בדיקנות (שם ואילך). 2.3. הוצאות אלה מראות בצליל, שיש נתיחה חזקה בלשון חכמים לסדר איברי הצירוף, באופן שכל הקצר מhabרו קודם לו. לא נקבעו בזה דיקנות סטאטיסטית

41. אכל בכ"ק, לפני תיקון המניה, יש: הורע, בליך, וכן הוא בהזאת לו, ורמב"ם עמי' צבב, ור' 2.5.

42. אכל הריך לפני תיקון המניה אז ו' ור' 2.5.

2.421 ניקוד המשנה של ניקוד מוסף הפלל שלו קנה מידת חדש. כדי להדנים גם לבירור שאלות של ניקוד מוסף הפלל שלו קנה מידת חדש. את העניין הנה נשווה ניקודים אחה"ט שבמהדורות ילוון⁵³ לניקוד בכ"ק⁵⁴. במשך המהלך הנוכחי מצאנו מספר צורות אשר הניקוד בכ"ק נראה יותר נכון, ע"פ ניקוד הפלל שלו, מהכרעתו של ילוון. בכלאים א, ד ניקד ילוון: *והשופן והרימן*, ניקוד הנוגד את הפלל. אולם בכ"ק: *השופטם והרימיטם* (וכן מונך בכ"פ), אשר בין לקרי בין לכתיב, הפלל קיים (3,3). ראייה נוספת לניקוד כיוק בתיבה זו היא הניקוד הבבלי: *והשופן, השופטם*⁵⁵.

כו"�, יש עוד מקומות שהפלל שלו נראה כמשמעותו לניקוד כיוק. בשבייעית ז, ב ניקד ילוון: והערבען והחלבץין והבקריה (4,4), ובכ"ק: *הערקניטם*⁵⁶ והחלבצים *הבקריה* (4,4) וכמו ניקוד זה בכ"פ. כמו כן במעשרות א, ז ניקד ילוון: *לפס*⁵⁷, והצירוף נוגד לפלל, ובכ"ק: *לפס*, והוא נוגד לפלל. דוגמאות אלה, אף שאין בהן כדי הכרעה גמורה לעניין הניקוד, בכל זאת علينا להתחשב בהן ברצינות, בשים לב במספר הקטע יחסית של מקרים שנוגדים את הפלל, שמצאו בסדר ורעים פולן.

(הסימן יבוא)

53. ונזכר שלפעמים העדיף ילוון ניקוד מקובל על ניקוד "נכון", ר' ילוון ע' 12, 23.

54. ר' לי' ח"ל, ע' 251.

55. פורת, ע' 141.

56. גם במקרה חסרון הוא בכ"ק שומר על הפלל שלו, כייל.

57. וזה הניקוד התימני, דמי ב ע' 64, וע"ש להלן והע' 55.

כידוע, נתונים חוקרי המשנה תשומת לב מיוחדת לגראסאות שנעלו מנדפסים החדשניים, אבל שדרו בנדפסים י疏ים ובכתביביד, במיוחד כיוק⁴⁷. יש בבדיקה הנוכחית חיזוק מסוים לגישה הזאת, כי בכוחה להעדיף שינוי גראסאות שכאה, אף שכאה הنم חסרי משמעות.

בדפוסים החדשניים פאה א, ה: האג והחרובין והאגוזים והשקדים והגפניים והרמנונים והזיתים והתמרים... מספר הhabrotot הריהו: א, 2, 3, 3, 4, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, ובספרים המודרניים מבנה הנוגד את הפלל שלו, ואין לפניו על פי הפלל אלא אם כן כלומר, מבנה הנוגד את הכלל שלו, ואין לפניו על פי הפלל אלא אם כן רואים התחללה של שורה חדשה לפחות אחר מיבת "והחרובין" ואחר מיבת "והרמנונים". והנה בכ"ק ובכ"ר: האג והחרובין האגוזים⁴⁸ והשקדים הגפניים והרמנונים הזיתים והתמרים (וכן כייפ: הזיתים). חסרון הר' מלמד שצירוף חדש מתחלב בתיבות האגוזים "הגפניים" והזיתים, וווצא שהמשנה מנוסחת ע"פ הפלל שלו ובארבעה צירופים נפרדים⁴⁹. פיווצה בזה, שם ב, א: והbor (ע"ש), ובכ"ק ובכ"ר: הבור.

וכן דמאי א, א לפני תיבת הגפניים אין כיוק.⁵¹ העובدة שהסרון הר' מסמן תחילת צירוף חדש יוצא לנו בבירור מפלאים א, א (דפוס וכ"ק ועוד): השערורים ושבולות שעיל, הכותמין והשיפון, הפלול והספר, הפורקן והטפה, ופלול הלבן והשעוועית⁵² אינם כללאים זה בזה. מן העניין בהכרה שפאן מדויב בצירופים נפרדים של שנים. להלן בנדפסי המשנה ניטשש שימוש זה (א, ג: והכרוב, א, ד: והפרישם), אולם בכ"ק לנכון: הכרוב, הפרישם. בשאר מקומות שאין חסרון הר' חשוב פמו כללאים, וכайлו הוו עניין של מה בכך, ניטשש הדבר מאוד בנדפסים. פרט כיוק שומר על פרט זה בקפדנות (כפי שמלאמת בדיקתו לאור כל הקצר קודם), ומכאן ראייה נוספת לדיקנותו היהירה (וברוב המקומות הניל לא מצאו דיקנות זו בכ"פ).

במעט שני א, ז: לאכילה ולשתייה וליסיכה (3,3), שהוא צירוף מצוי, נוגד את הפלל שלו. אבל בכ"ק, בכ"פ ובהצאתו לו: לאכילה ולשתייה וליסיכה (3,3). מבחינת הפלל הנידון זהה גרסה טובת. וכן יש שם גרסה זו גם במעט שני ב, א ובшибיעית ח, ב.

47. לעיל 2.1, גולדברג עמי יז [כצל].

48. אלפק; אל המקורות, ירושלים התשתיו (צלום דפוס וילנא).

49. לפני תיבת זו יש צל של ז מונקדת בשווא, שהוכנסה ע"י המנקד או אחד המגיהים (ע"י גולדברג עמי יז [כצל]), אבל אה"כ בנהרא נמחקה אותן זו ע"י העברת קו קרן.

50. יון אפשטיין, מבוא 1057, הבהיר שבמשנה זו יש שורת שורות, אבל לא ראה טעם בדבר וכתב: "כאמן אין העניין מחייב – אבל אין זו טעות" – זוגי זוגי, ולפי הפלל שלו יש טעם בדבר.

51. וכן בשבייעית ז, בנדפסים חדשים ובכ"ר: והערבען, אבל בכ"ק בלי ו', כדרוש לפי הפלל הנידון, ועוד כיוק.

52. ר' להלן 2.442.

בפרוטה⁹⁰, וצורתו, פנפא אחת או פשתן בבות. בירושלמי הריוו שתי בבות, ובשני המkommenות שבס מקבילה באחד המיקורות. זה מלמד, שהסידור בירושלמי ראשוני הוא. שם מופרד בין שתי בבות העוסקות בעניינים דומים. בתוספתא ובבבלי מתרכזו שתי הבות לכבא אחת, שמקומה – בתוספתא כאחת מן הבות שבירושלמי, ובבבלי כשויה.

בדפוסי המשנה, יבמות ז, ד: "העובר והיבם והארוטין והחריש וכן תשע שנים ויום אחד (2, 8) פולין ולא מאכילין", המבנה נוגד את הכלל. הללו חמשה אם ישראל הן פולין את בת כהן מלאכול בתרומה ואם מהנים הם אין מאכילין את בת ברתומה" (ואה"ג ליבמות עמ' 164). החמישי מהם בין תשע שנים ויום אחד נפרש בבבלי בדוחק, ואף אחד משני הפירושים לא הצליח להסביר על אותו בין תשע את שני הצדדים של המשנה (פולין ולא מאכילין; ראה יבמות סח ע"א ורשי ד"ה הבא וד"ה פולין וד"ה מדקנני ותוס' ד"ה רישא). ובעקבות הבבלי פירשו רשותנו הראשונים פירושים שאינם פשטוטה⁹¹ של משנה (ראה מיש פרופ' ליברמן, תוספתא פשטוטה חז', עמ' 83).

והנה, בכייק הוי של ובן הוספה היא ואינה עיקרית, וכן בכייק "זהחרש בן תשע שנים ויום אחד", בהתאם לפلال (2, 3, 4), וכן הוא בפסקא שבריף. ללא התופעה הנידונה, ספק אם היו שמיים לב לרשות זו הנראית לכואורה K. H. Rengstorff, Jebamot, Giessen, מוטעית (ובאמת אף לא צוין אצל רengestorff, Jebamot, Giessen, 1929). אולם עכשו, שבאה מסורת זו לידיג, אנו מוצאים בה פירוש פשוט למשנה, דהיינו, שתיקנו חכמים נישואין להרש מבן תשע, והוא פולין ואינו מאכיל (כלומר, כמו שתפרש תמיד ל"הרשות"). ובאמת הרי אין דעת להרש, ונישואין הם שתיקנו לו, ויתכן שתיקנו מבן תשע (ראה יבמות קיב ע"ב והקבלה שם לקטן, משנת כתובות ספ"ט, ר מבאים אישות י"א סמכות הל' ודז, וקידושין יט ע"א: "מה טעם אין יעד אלא בגודל לפי שאין עוד אלא מדעת"), אוili בגרסת כתבי-היד חיתה בסוד הסוגיא שבירושלמי (פי' ה"ז, ח ע"ב). שם יש דיון על "חרש", אבל אין דיון נפרד על "בן תשע שנים", כפי שיש בבבלי. לראשונה רצוי בירושלמי לפרש בפשטות בחרש שנשא אישה, ורק כדי שלא תקשה ברייתא של רב כי היה, דחו ופירשו בחרש פסול או בחרש יבם, והם הם שני הפירושים של אבי ורבא שנאמרו בבבלי על "בן תשע שנים ויום אחד".

2.622 תמיינות על סדר המלים

כבר הקשו ראשונים ואחרונים על צירופי לשון חמוהים מצד סדרם, וכדי לבחון קושיות מסווג זה לפי הכלל שלנו.

חופה וקידושין⁹²

הרביה מרבותינו הראשונים הקשו על הסדר "חופה וקידושין" שבברכת ארוטין, בבלאי כתובות דף ז ע"ב. וזה לשון הריבטה לא לשם: "זאת בון שחופה אהרונה היא גומרת⁹³ היה לנו לומר ע"י קידושין וחופה...", ותירץ מה שתירץ⁹⁴. אבל מצאו גם במקומות אחרות סדר "מהפרק" בהוכרת קידושין. במעט שוי ד, ז: "היה מדבר עם האשא על עסקיגטה וקידושה (=או נתה או קידושה) ונתן לה גטה וקידושה...". וגריסין בבלאי גיטין דף גג ע"ב (ובמקבילה): "אין העבר געשה שליח לקבל גט לאשה מיד בעלה לפי שהוא בתורת גיטין וקידושין". ושוב בקידושין דף ו ע"א ובמקבילה: "כל שאינו יוד בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסוק עמהם". וכן בסנהדרין דף כא ע"א (עפ' כתבי היד⁹⁵): "נשים בכתובה וקידושין פילגשים בלבד כתובה וקידושין". על פי הסדר ההণוני בכל אלה היה נראה להקדים קידושין לחופה, לגיטין, ולכתובה⁹⁶, וכך מסתבר שאין כאן סידור הגיטוי, אלא סידור על פי הכלל הסוגוני הנידון. וסיווע לך, שאין לחפש כאן הסבר ענייני (פחסברי המפרשים), יש בעובדה, שבעירוף ועל איכרים שווים הלשון באהה על פי הסדר ההণוני, כגון במסכת קידושין דף ע' ע"א: לפ' שאין בקיין בתורת קידושין וגירושים.

שנויות בתוספתא: "כשם שהנקטו לברית בן תכניתו לתורה ולהופה ולמעשים טובים" (ברכות פ"ז הל' יב; במחדורות ליברמן, זרעים עמ' 37⁹⁷). והזקה הסדר לבבלי חסדי דוד, שמעשים טובים מתחילין משנות י"ג זה קודם לחופה, ותירץ זורק כדי לסייע במשפט החליף הסדר", ע"ש. לפי הכלל שלנו הסדר מובן.

בראש מסכת קידושין שניינו במשנה (כייק): "הашה ניקנת... בכסף ובשטר ובכיהה... וקוננה את עצמה בוגט ובmittat ha-beul". הרין הסביר את הסדר בצירוף הראשון עפ' השכיחות: "זהה דהקדים כסף לשטר לפי שרוב הקנינום הם בכסף...". אבל שיטה זו לא עדמה לו לגבי היצורף השני, וכותב: "ובסיפא נמי גבי וקוננה את עצמה הקדים גט למיחת הבועל ממשום גט בוגט בהדייא דשיiri לה ובmittat ha-beul שקלין וטרין בוגרא מאן לנ' ועוז דליישנא דחיא עדיף ליה". ההסבר הראשון משונה, שהוא נגד סברת הגמרא בהרבה מקומות באומרים "אידי דאתין מדרשא מפרש להן ברישא"

90. השווה קידושין ה ע"ב ורשי שם ד"ה ועוד: חופה... אינה גומרת אלא לאחר קידושין.

91. ובעין זה הקשו הרבה מן הראשונים. גרסת "בקידושין" אינה פורתת את הבעיה. הגרסה בשאלות היא "חופה וקידושין" ולא בהיפוך. כך בדורו לפ' כתבי-היד, ר' מהדורות מירסקי ח'א, ירושלים תש"ך, עמ' קי. אני עומד לפרשם במקומות אחר דינן מפורט על גנטה החתימה בברכה זו, ושיטתו הראשונים בה.

92. דקדוקי סופרים לשם, עמ' 48 אותן ע.

93. "באתרא דמקדרשי והדר כתבי כתובה" (קידושין דף נ ע"ב). במיחוד בוגוע לברכת

ארוטין, הוסקו במה מסknות על פי הסדר "המהופך".

94. אבל בירושלמי ועוד חסרות המלים "ולמעשים טובים", ר' תוספתא פשטוטה ח'א

פנות פמו' הדרדרת והאמוגה¹⁰⁰, שבו' שם בין הברה אחת תמיד קודם לשמות הארכויים יותר. גם בנסיבות שבסתרות ישן דוגמאות רבות לפלול זהה¹⁰¹.

4. סיכום

ניסינו לעיל להראות, שהבריה הפלל הלשוני הנידן יש כמה מיני תועלת. ובנייהם – שמעכשו בכל סוג הספרות הניל, בשבאות מלים בסדר המתויר פאן, לעולם אין לדיק דבר על פונות המחבר ורמוני מסדר המלים. הדברים אמרוים בכל סוג ספרות, ובתקסט משפטי (כמו המשנה) על אחת מהם וכמה, שכן שם ענייני ניסוח חשובים יותר, ולגבי הרבה דברים כבר באו לדיק בכוונה המשפט מנוסח.

נספח ל-2.431 – הדוד-תנוועה *ay בכ"ק*

"*Aussprache des nunukod z-i* בסוף תיבת. כבר ראהש קראוס בניקוד זה נונען קודם בניקוד זי" *Jod als einer besonderen Silbe*"¹⁰². ש' מורגט טיפל בניקוד זה בקשר לכ"י רוכליין וcieי אהרים הדומים לו, שיש בהם הרבה במשותף עם הניקוד של כ"ק.³ לדעתו "It appears that the purpose of this double featured vocalization of the final is to emphasize its consonantal nature⁴ (סימן רפה וסימן חירק) י. והוא אומר, המוקדים לא ביטאו ai, כי אם ay, וכדומה. מ' בית-אריה ערדע על מסקנה זו⁵. הוא עסק בתופעה זו בכ"י מחוזר ורמייזא, המשותף אף הוא בהרבה עם כ"י רוכליין וכ"ק.⁶ לדעתו ניקוד זה מייצג הגייה שונה מאשר הניקוד הטברני, ולשיטת

¹⁰⁰ י" דאוידואן, אוצר השירה והפשט, אות 'ה' מס' 16, לר' משלם בר קלונז'ו.

¹⁰¹ ודאי שיש מקום לבדיקה יותר יטוריות במקרא. י" פרץ (צמידות של שם פרטי וחואר כב"ז), דברי הקונגרס העולמי הריבעי לממדעי היהדות, כ"ב, ירושלים תשכ"ט, עמ' 131) כתוב: "מהו התעם לך, שבתארים 'הנביא', 'הכהן' השם הפרטיו בא לפוניהם ובקביעות, ואילו בתואר 'המלך' הוא בא על פי רוב אחרים" (עמ' 1). אולי קוצרה של המלה גורם.

¹⁰² MGWJ כרך 51 (1907), עמ' 57. פדעה זו כתוב ז' בז'חים, בדבר מקוריותה של הטעמת מלעיל בעברית בספר חנוך ילון, ירושלים תשכ"ג, עמ' 159: "הפרק [של הדוד-תנוועה] מרומו בניקוד הבבלי הרגיל... ובניקוד הטברני בכ"י קאופמן... שפמי". ולפי מיש להלן אין בניקוד זה ראייה. ומה שהביא שם יבמ"ז פדוגמה לפירוק זה, אולי אין לפטור את הר' כשורק, אלא ז' עם מפיק, ר' להלן והע' 12, 10.

¹⁰³ SSJ ברך רביעי (1959) עמ' 216 ואילך.

¹⁰⁴ הטיפוס נתיחס לשיטת בָּנְגַתְּלִי, ר' ח' יילון, לשונו ג, עמ' 204, 206. אבל ייחוס זה לא נתקבל ע"י החוקרם, ר' ייבן קטע, עמ' 346-345, וכינונה שיטת ניקוד טברנית לא-מסורתית.

¹⁰⁵ שם (להלן, הע' 2) עמ' 220 ושוב בעמ' 232 (כאן בלי היטוט, ר' שם הע' 2).

¹⁰⁶ ר' אנציקלופדייה מקראית כיה, עמ' 853.

¹⁰⁷ ניקודן של מחוזר קיך ורמייזא, לשונו כת (תשכ"ה) חוב' א עמ' 27-46, חוב'

ב עמ' 80-102 (להלן ע"פ עמודי התקדים).

¹⁰⁸ שם עמ' 35 ועמ' 102.

(נדירים ג ע"א וגסמן ביבמות ב ע"ב), ואין צורך לדוחק, כי מסתבר שהמשנה מקדימה את המלה הקצרה.

אבל, לנבי הצירוף הראשון - בכסף ובשטר ובביאה-, ישנה מכאן ראייה נוספת, שבמלים סגוליות (פסף) יש לחשב הברה אחת (ראה לעיל 2.432).

במס' סוטה ח, ו' שנינו: "תחילת ניסה נפיילה", ולפי הבהיר והירושלמי הכוונה תחילת נפיילה ניטה¹⁰⁹, ושם הפלל הנידן גרם בעיצוב הלשון הנוכחית (ור' לעיל 2.511).

במס' אבות ג, א: "לייתן חשבון ודיין, ולפני מושבות יום טוב (שם) הסדר ההיגויו הוא" לייתן חשבון ודיין, וכך מירץ את המשנה: "תחילת דין קאמר, ולפיכך הקדים דין לחשבון". אפשר שמדובר בזה הפלל הנידן, אבל המצביע מסתובב בשם לב לך, שהביתיי לחתת את הדין יש לו הקפלה ביוונית¹¹⁰.

2.623 פ' עליים

כונראה, לפעמים הפלל הנידן קובע גם את סדרם של פעילים. פקידושין דף י ע"א: לירושה וליטמא לה ולהפר נדריה. לפי סדר הזמנים האחרון הוא הריאשון¹¹¹. וכן ביבמות א, א (כ"ק): "וכולים אם מתו ואם מיאנו או נתנרש או שנמצא אילו גזות" (2, 3, 4, 7), וייתכן שלפי העניין הסדר מבולבל. בתוספתא המקבילה (פ"א ה'ה, עמי 2) נוסף בסוף: או שהיינו נשואות לאחרים.

3. סוגי ספרות אחרים

אנ' מקורים, שיבואו החוקרים לבדוק את התופעה היידנות גם בסוגי ספרות אחרים. כבר הבאנו דוגמה אחת מנוסחות הברכות ("חוופה וקידושין"). בהשואה לטקסט משפטី הריא הסגען של ברכות ותפילות יותר חפשי ונגיש הוא, ואם כן, הוא נתן יותר לסידור על פי הפלל שלו. ומיד אפשר להציג על לשון ברכה אחרת: "על מהיה ועל הכללה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחהבה...", וכן תחילת ברכתה רחם שבברכת המזון. גם הבדלו שבחברת הבדלה בין קדש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השבעי לששת ימי המעשה¹¹², מוסדרות לפי אורך האיברים, ולאו דוקא על פי ההיגיון.

בשרה ופיוטי¹¹³ הסידור לפי הפלל הנידן מופיע הרבה. די בזה רק להציג על

¹⁰⁹ ר' בנט, MGWJ כרך ע, עמ' 264-263 (צין באלבק, השלמות).

¹¹⁰ הגר"ש ליברמן, תרביץ ב (חרצ"א), עמ' 379, הע' 7.

¹¹¹ וכן יוצא מן הבריתא של ר' חייא ביבמות כת עיב, שפאן לא סדר הזמנים.

¹¹² עי' הע' 83. המქור בסוסחים דף קג עיב, ושם דף קד ע"א: "איירא בין יום השבעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא... המבדיל ציריך שאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו". אבל לפיו זה היה לו לומר "בן קודש לחול" בסוף, שהוא ממש מעין חתימה.

¹¹³ ראה הע' 83, ונורדים הניל בהע' 22, עמ' 157-159.